

Союзе.- X.,-1924.- С. 64-68; 19.Виноградарский Н. Ближайшие задачи торговой политики// Вестник промышленности, торговли и транспорта.-1925.-№10.- С. 47-53; 20. Гольберт Я. Состояние торговли и ее задачи// Промышленность и торговля Украины.-1923.-№9.- С. 26-29; 21. Данилова Е. Советское торговое право.-М.-Л., 1925.- С. 47-62; 22. Гордон В. Система торгового права. -X., 1924.- С.98-124; 23. Устинов В. Эволюция внутренней торговли СССР.- М., 1925.- С. 78-92.

Н.П. Кузьмінець

БІЛЬШОВИЦЬКА ПОЛІТИКА “ОЖИВЛЕННЯ” РАД І ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.

В умовах політичної і економічної реформ, які проходять в Україні, зростає необхідність у глибоких наукових дослідженнях її історії, об'єктивному аналізі механізмів формування і функціонування органів влади. Процеси демократизації, зокрема, потребують всебічної оцінки суті і значення місцевих Рад, організаційних форм їх діяльності, причин нереалізованих можливостей.

Оцінюючи результати суспільного розвитку в умовах тоталітаризму, слід підкреслити, що монополія однієї партії на владу, командно-адміністративна система управління, панування беззаконня призвели до серйозних прорахунків, деформацій і перероджень в суспільстві. Тому тільки реальна оцінка історичних процесів і уявлень може забезпечити об'єктивне переосмислення історії місцевих Рад.

Звернення до досвіду організації влади на місцях продиктоване не тільки зацікавленістю до минулого. Воно життєво необхідне для сьогоденної діяльності місцевих Рад, яку б форму вони не мали у майбутньому. Правдиве розкриття ролі місцевих органів влади, становлення і діяльності їх структур в 20-ті роки, аналіз помилок є необхідною умовою вирішення ключових проблем, які виникли на сучасному етапі розвитку української держави. Сказане значною мірою обумовлює актуальність обраного предмета дослідження.

В 20-ті роки місцеві Ради законодавчо, формально були органами радянської влади. Але в період становлення тоталітаризму вони були позбавлені можливості реально виконувати свої функції і стали лише ширмою для партійно-адміністративного диктату. Це повинно орієнтувати науку на отримання уроків минулого, без врахування яких неможливо розраховувати на безпомилковість сучасних перетворень.

У цьому зв'язку цікава історія радянського будівництва, зокрема спроба „оживлення Рад”, здійснена на Поділлі в першій половині 20-х років ХХ століття.

Останнім часом зростає увага істориків до вивчення проблем радянського будівництва, зокрема до більшовицької політики „оживлення” Рад в зазначений період. Проте її реалізація на Поділлі висвітлена недостатньо. Цієї проблеми у всеукраїнському масштабі торкалися тогочасні партійні та державні діячі України – М.Ф. Володимирський, С.М. Власенко, А.І. Буценко, Д.З. Мануїльський.¹ Пізніше деякі особливості політичної трансформації Рад висвітлювали Б.М. Бабій, О.В. Гонтар, М.М. Олійник, П.К. Стоян, В.Ф. Шарапа.² Вагомий внесок у вивчення проблем радянського будівництва в роки нової політики в сучасній історіографії зробив С.В. Кульчицький.³ Деякі аспекти даної проблеми знайшли відображення у регіональних дослідженнях П.С. Григорчука, О.А. Мельничука, Ю.А. Зінька.⁴ В цих працях започатковано вивчення проблеми радянського будівництва на Поділлі в першій половині 20-х років.

Автор даної статті поставила за мету дослідити становище місцевих органів влади на Поділлі після закінчення громадянської війни, проаналізувати заходи місцевих більшовиків по „оживленню” Рад, розкрити механізм і наслідки контролю місцевих органів влади з боку партійних органів, виявити інші фактори, які негативно впливали на діяльність місцевих Рад Подільської губернії.

Об'єктивна необхідність у лібералізації суспільного ладу, в тому числі „оживленні” Рад після закінчення громадянської війни, була більш ніж очевидною.

На початку 1921 року політика „воєнного комунізму” виявилася повністю непридатною. Розгортання масового селянського руху, який охопив значну територію країни, в т.ч. Поділля, наростання страйкової боротьби робітників, хвилювання в армії свідчили про небажання трудящих мас миритися зі становищем, яке склалося в роки війни.

Політична система, яка сформувалася в роки „воєнного комунізму”, піддавалася жорсткій критиці з боку небільшовицьких партій і організацій. Більшовикам ставили за вину узурпацію влади, дискримінацію демократії, згортання діяльності місцевих Рад.

Відомо, що у 1921-1922 роках в ряді районів України, в т.ч. на Поділлі, місцеві Ради підмінялися тимчасовими надзвичайними органами влади – ревкомами, які хоч і включали представників місцевих Рад, фактично ж підміняли їх. Якщо додати до цього втручання, а то й самоуправство надзвичайних комісій, комнезамів, продзагонів, то не важко зрозуміти, якими були умови діяльності тодішніх Рад. Вони фактично втрачали роль органів влади.

Не обійшло Рад і таке лихо, як бюрократія. Зародження і прогресуюче наростання бюрократизму в механізмі Рад, крім загальних причин, були обумовлені конкретними історичними обставинами. Високі темпи націоналізації промисловості і одержавлення різноманітних сфер економічного життя, стимульовані вимушеною надцентралізацією всього і вся в роки громадянської війни, призвели до непомірного розбухання управлінського апарату. Далася взнаки загальна культурна відсталість країни, особливо широких селянських мас. Вони не змогли взяти на себе складні функції державного управління і навіть висунути зі свого середовища в достатній кількості більш-менш досвідчених організаторів і керівників. Перебільшеним виявився і рівень політичної зрілості трудящих мас, їх готовність до творчої державницької роботи. Словом, досвід показав, що маси не змогли впоратися з величезним обсягом владних і управлінських функцій і замінити „зламаний” державний апарат. Була наявною і інша обставина – еволюція Рад з органів багатопартійних в однопартійні. Утвердження монополю-пануючого становища більшовицької партії в Радах, до того ж в умовах громадянської війни, втома мас від розрухи і голоду не могли не призвести до поступового згасання політичного життя всередині Рад, до падіння їх авторитету як влади, до згорання самоуправлінських засад у їх діяльності і зростання ролі чиновницького апарату.

Ставши монополю правлячою у державі, більшовицька партія стала на шлях злиття з державою, яке в кінцевому підсумку призвело до підкорення державних структур партії. Партійні органи все активніше і частіше стали підміняти радянські органи. За таких умов Ради якщо не за формою, то за суттю перетворилися в придаток партії. Звідси – падіння їх авторитету в масах, наростання невдоволення політикою правлячої партії і навіть терор проти її представників. Невипадково, внаслідок політичної кризи на початку 1921 року, стали поширюватися як серед робітників, так і особливо серед селянських мас гасла з вимогами „вільних Рад” або „Рад без комуністів”.⁵ Наявною, таким чином, була перша найгостріша криза радянської системи після приходу більшовиків до влади.

В цих умовах керівництво пануючої партії пішло на компроміс – взяло курс на розвиток багатокласової економіки (НЕП), деяке задоволення господарських інтересів селянства, однак без значних поступок в політичній сфері, боячись, що останні будуть згубними для диктатури пролетаріату.

Разом з тим логіка переходу до мирного життя вимагала скасування надзвичайних, переважно воєнних органів влади. В силу завершення бойових дій їх розпускають. Партія висунула завдання „оживлення” Рад. Виходячи з аналізу змін всередині країни і розстановки класових сил, більшовицьке керівництво вважало, що в нових умовах першочерговим завданням має стати підвищення рівня організаційно-політичної та ідейно-виховної діяльності Рад. Для цього, на його думку, необхідно посилити партійне керівництво Радами, поліпшити організаційні форми їх роботи на основі дальшого розвитку „соціалістичної” демократії, зміцнити Ради шляхом залучення до них широких мас трудящих, насамперед робітників. Тому для роботи в цих органах на Поділлі, наприклад, були відряджені досвідчені партійні та радянські працівники: І.Ю. Кулик, П.І. Буценко, О.Ф. Рашенко та інші. Ряд повітових радянських установ тоді очолили активні організатори більшовицького підпілля на Поділлі: М.М. Кушелев, Л.П. Панасик, Л.Г. Українчук. У 1921-1922 роках на Поділлі побували голова ЦВК М.І. Калінін, голова ВУЦВК Г.І. Петровський, заступник голови РНК України М.В.Фрунзе, секретар ЦК КП(б)У Д.З. Мануїльський.⁶ Важливим важелем впливу на роботу місцевих органів влади було шефство робітничих колективів над селами.

Особлива увага приділялася проведенню виборчих компаній, під час яких до управління державними органами приходили віддані радянській владі представники робітничого класу і селянства. „Пожвавлювати Ради, - говорив лідер більшовицької партії В.І. Ленін, – залучати безпартійних, перевіряти безпартійними роботу партійних – ось це абсолютно правильно. Ось де роботи безліч. Непочатий край роботи”.⁷

З метою очищення Рад від „класово-ворожих елементів” та забезпечення партійного проводу місцевими органами влади в 1921 році ВУЦВК прийняв постанову про регулярні перевибори Рад і скликання в установлені строки їх з’їздів. Постановою передбачалося також регулярне проведення засідань виконкомів на підприємствах для ознайомлення робітничих мас з методами роботи Рад, а

.....
також для виявлення думки трудящих з найважливіших питань управління і господарського життя.⁸ Центральне місце в роботі місцевих органів влади під час перевибірчих кампаній відводилося роз'ясненню того, що „в сільські Ради і волосні виконкоми повинні ввійти лише особи, яким дорогі завоювання революції й інтереси трудящих”, що в них не повинно бути місця куркулям, спекулянтам, монахам і духовним служителям церкви, колишнім поліцаєм, жандармам, петлюрівцям, військовослужбовцям денікінської, колчаківської і врангелівської армій, бандитам, злісним дезертирам з Червоної Армії.⁹

Партійні організації Поділля послідовно реалізували установку комуністичної партії щодо зміцнення пролетарського і бідняцького ядра місцевих Рад. Під час виборчої кампанії 1923 року кількість осіб, позбавлених виборчих прав у губернії, становила 53.634 осіб або 4,1 % виборців. У Вінницькій окрузі, зокрема, було позбавлено права голосу 9.634 чол. (3,8%), Гайсинській – 6.311 (3,3 %), Кам'янець-Подільській – 10.424 (4,5 %), Могилів-Подільській – 8.006 (6,5 %), Проскурівській – 13.216 (5,5%), Тульчинській – 1.950 (3,07 %).¹⁰ До складу місцевих Рад Поділля було обрано 25.548 чол., з них: чоловіків: 23.644 (94 %), жінок – 1.904 (8 %), членів і кандидатів КП(б)У – 817 (2,1 %), комсомольців – 427 (1,6 %), безпартійних – 24.304 (96 %).

Депутатами сільських Рад стали 22.645 (82 %) селян, 1205 (5 %) робітників, 1056 (4 %) службовців, 617 (2,5 %) червоноармійців, 1030 (4 %) середняків, 23.769 (90 %) українців, 530 (2 %) росіян, 705 (3 %) євреїв, 389 (1,5 %) поляків.¹¹

Під час виборів до місцевих Рад у Подільській губернії в 1924 році було позбавлено виборчих прав 50.969 чол., в т.ч. по Вінницькій окрузі – 9.791, Гайсинській – 7.340, Кам'янець-Подільській – 11.596, Могилів-Подільській – 8.006, Проскурівській – 12.881, Тульчинській – 9.471.¹² Було обрано до Рад 30.747 чол. Серед них було: чоловіків – 25.900 (85 %), жінок – 4.847 (15 %), членів і кандидатів КП(б)У – 1847 (6 %), комсомольців – 1228 (4 %), безпартійних – 27870 (90 %). До складу сільських Рад було обрано 25.214 (86 %) селян, 1290 (4 %) робітників, 2629 (8,7) службовців, 1187 (3,5 %) червоноармійців, 435 (1,5 %) кустарів, 18.638 (61 %) членів КНС, 2.240 (8 %) середняків, 350 (1,5 %) росіян, 1.169 (3,4 %) євреїв, 969 (3,1 %) поляків.¹³ Таким чином, основну частину трудящих мас селянства – середняків в складі сільських Рад Поділля навіть важко визначити.

Разом з тим слід зазначити, що, незважаючи на передвиборчі кампанії, організовані місцевими партійними органами, активність виборців залишалася низькою. В середньому по округах на Поділлі у виборах 1923 році брало участь 37 % від загальної кількості виборців, а в 1924 році – 55 %.¹⁴ В багатьох місцевостях населення негативно ставилося до кандидатів від комуністичної партії. Як свідчать звіти Подільського губвиконкому, під час виборчих кампаній 1923 і 1924 років у ряді випадків висувалася вимога таємного голосування, селяни відмовлялися голосувати списками, а пропонували своїх кандидатів до місцевих Рад. У правлячій партії складно будувалися стосунки з селянством, що відбивалося на результатах виборів. Усе це зміцнювало недовіру більшовиків до сільських Рад, які приховували в собі потенційну небезпеку „приходу до влади дрібної буржуазії”, до якої, в першу чергу, зараховували селян.

Значним гальмом на шляху до поживлення діяльності сільських Рад було

обмеження їх прав. II сесія ВУЦВК в жовтні 1925 року затвердила нове Положення про сільські Ради, в якому були розширені їх господарські й адміністративні функції. Однак врятувати становище це не могло: сільські Ради залишилися додатками до місцевих партійних органів.

Одночасно було взято курс на укрупнення Рад. У 1922 році в Україні розпочалася адміністративно-територіальна реформа. Її правові засади були закладені постановою ВУЦВК „Про упорядкування і прискорення робіт по адміністративно-територіальному поділу УРСР” від 1 лютого 1922 року. Одеська і Миколаївська губернії були об'єднані в одну – Одеську, Запорізька губернія була приєднана до Катеринославської. Кременчуцька губернія була розформована. В результаті реформи кількість губерній в Україні зменшилась з 12 до 9. 12 квітня 1923 року ВУЦВК ухвалив постанову „Про новий адміністративно-територіальний поділ України”, якою затвердив новий поділ республіки на окремі округи і райони.

За постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 року „Про адміністративно-територіальний поділ Подільської губернії” на території губернії було ліквідовано повіти і утворено округи: Вінницький з 18 районів, Гайсинський з 14 районів, Кам'янець-Подільський з 17 районів, Могилів-Подільський з 15 районів, Проскурівський з 16 районів, Тульчинський з 13 районів. Таким чином, на території Подільської губернії замість 12 повітів було сформовано 6 округів і замість 145 волостей – 90 районів. Одночасно була зменшена кількість сільських Рад: замість 1860 – залишилось 1205.¹⁵ Віднині

вертикаль управління Радами здійснювалася за схемою: район, округ, губернія, центр. Це був важливий крок на шляху централізації управління Радами.

Але від старого адміністративно-територіального поділу в Україні залишилися ще губернії. Президія ВУЦВК постановою від 3 червня 1925 року „Про ліквідацію губерній і перехід на триступеневу систему управління” ліквідувала з 1 серпня 1925 року поділ республіки на губернії.¹⁶ Віднині територія УСРР поділялась на 41 округ, 680 районів, 10314 сільрад. В порівнянні з адміністративно-територіальним поділом 1923 року кількість округів і районів на Україні зменшилась на 11 відсотків. Зменшилась також кількість округів і районів на Поділлі. Був ліквідований Гайсинський округ, Хашчеватський район якого відійшов до складу Первомайського округу на Одещині; Гранівський, Теплицький і Тернавський райони – до складу Уманського округу на Київщині; Ситковецький і Дашівський – до складу Вінницького округу; Гайсинський, Ладизинський, Соболівський, Джулинський, Бершадський та Ольгопільський – до складу Тульчинського округу. Крім того, було ліквідовано ряд районів: Великокісницький, Калоський, Малокутищанський, Озаринецький, Терешпільський, Юзвинський.¹⁷

Ліквідація губерній сприяла наближенню партійного центру до місцевих органів влади, їх безпосередньому втручання в справи місцевого управління. І хоча Ради формально вважалися повновладними органами, працювали вони під постійним контролем і наглядом партійних органів.

Складовою частиною лінії партії по „оживленню” Рад була політика „коренізації”, яка, зокрема, передбачала на місцях, де компактно проживали етнонаціональні меншини, створення національних Рад.

Станом на січень 1921 року на території Подільської губернії, крім 2.174.313 українців, проживало 360.730 євреїв, 98.422 росіян, 71.260 поляків, 20.565 представників інших національностей.¹⁸ Єврейське населення мешкало переважно в міській місцевості, найбільше євреїв проживало в Могилів-Подільському (17,7 % населення), Вінницькому (16,1 %), Кам'янець-Подільському (15,2 %), Жмеринському (14,4 %) і Проскурівському (14,0 %) повітах. Поляки та росіяни проживали здебільшого у сільській місцевості, найбільше поляків налічувалось у Проскурівському (6,6 % населення), Вінницькому (5,3 %) та Кам'янець-Подільському (2,8 %) повітах, переважна більшість росіян були зосереджені у Вінницькому (8,6 % населення), Кам'янець-Подільському (4,8 %), Жмеринському (4,8 %) та Летичівському (3,8 %) повітах.¹⁹

В 1924-1925 роках на Поділлі розпочалось створення польських, російських, єврейських та інших національних органів самоврядування. Законодавчою основою національних Рад стала постанова РНК УСРР від 29 серпня 1924 року „Про виділення національних районів і рад”, яка визначала порядок їх утворення.²⁰ Для утворення національної сільради встановлювалась норма – 500 чоловік. При створенні національних сільрад враховувався не лише національний склад населення, але і його побажання, тяжіння тієї чи іншої територіальної одиниці до районного центру.

Для вирішення завдань по організації національних сільрад губернський виконавчий комітет та губбюро нацменшостей 20 травня 1925 року надіслали окрвиконкомам лист, в якому передбачались заходи щодо цієї роботи. Пропонувалося терміново провести обстеження населених пунктів, де проживають національні меншини, скласти списки тих поселень, з яких є можливість утворити національні сільради. Загальним зборам рекомендовано виявити бажання громадян виділитись в окрему національну сільраду, протоколи яких необхідно було розглянути на засіданні президії райвиконкому і з конкретними мотивованими висновками направити в окружні та губернські органи.²⁰ Подальший розгляд справ здійснювала Центральна адміністративно-територіальна комісія. Остаточні національні сільради затверджувалися Президією ВУЦВК.

В 1925-1926 роках, після проведення підготовчої організаційної роботи, в УСРР було створено чимало польських сільрад. Станом на 1 квітня 1926 року в республіці налічувалось 119 польських сільрад, що охоплювали 116.509 чоловік (28,4 %) польського населення УСРР. На цей час польські сільради на теренах Поділля розподілялись таким чином: в Кам'янець-Подільській окрузі функціонувало 10 Рад, Проскурівській – 16, Шепетівській – 14, Вінницькій – 8. Найбільше людей охопили Гречанська (3824 осіб), Буртинська – (3565), Мархлевська (3056), Яхновецька (2950), Тарнорудська (2730) польські Ради. Ще 12 Рад обслуговували понад 1 тис. чоловік.²²

Успішно відбувалося створення російських органів самоврядування. Організувати російські Ради працівникам місцевих виконкомів було набагато легше, ніж польські чи єврейські, оскільки не виникало кадрових чи технічних проблем і протидії з боку місцевих керівників та функціонерів. У 1925 році в УСРР було створено 69 російських сільських Рад. До кінця 20-х років на Поділлі у селах,

де проживали компактно росіяни, було виокремлено 5 російських Рад: Слободо-Чорнятинську, Борсківську (Вінницька округа), Пилипонівську, Ново-Шурську (Тулчинська), Петрашівську (Кам'янець-Подільська). Протягом кількох наступних років їх кількість дещо зросла. Було організовано ще 4 Ради (Новомикільську, Чернишівську, Анютинську, Пилипо-Борівську). Найбільше громадян охоплювала Борсківська Рада – 2.548 чол., найменше – Новомикільська (364), інші включали в себе 1-2 тис. чоловік.²³

Створення широкої системи національних сільрад переслідувало мету швидко втілити на практиці більшовицьку політику соціалізації різних районів республіки, залучити на бік влади селян – представників різних національностей. Коли уряд СРСР взяв курс на злиття націй і створення нової історичної спільності – радянського народу, необхідність у дальшому існуванні національних сільських Рад відпала. 23 листопада 1934 року було зроблено перший крок у напрямку ліквідації національних сільрад. Політбюро ЦК КП(б)У підтримало постанову Вінницького обкому партії про реорганізацію 18 польських сільських Рад в українські.²⁴ Невдовзі на Поділлі не залишилося жодної національної сільради.

Значна роль в „оживленні” радянської влади на селі відводилась комітетам незаможних селян (комнезамам). Часто на місцях вони були єдиними органами Радянської влади і підміняли своєю діяльністю сільради. 27 травня 1922 року ВУЦВК прийняв закон про комнезами, який визначав їх права і обов’язки в умовах нової економічної політики.²⁵ Законом були розширені адміністративні повноваження комнезамів. Обов’язки комнезамів зводились до: активної участі у боротьбі з „контрреволюцією”; охорони порядку (боротьба з бандитизмом, п’янством, куркулями); допомоги уряду в проведенні соціалістичного землеустрою; сприяння органам радянської влади в проведенні різноманітних державних повинностей, збору сировини, активної участі в усіх видах кооперації і прагнення оволодіти нею в інтересах незаможного селянства; участі в роботі робітничо-селянської інспекції і в установах Червоного суду; участі в справі народної освіти тощо. Отже, об’єднання незаможників мали перед собою два завдання: захист політичних і економічних інтересів незаможного селянства і сприяння органам радянської влади в справі державного і господарського будівництва. Ці завдання здійснювалися комнезамами Поділля як шляхом надання допомоги державним органам, так і безпосередньою участю незаможників в роботі державного апарату.²⁶ Але з часом комнезами, які були створено як допоміжний орган по встановленню і зміцненню радянської влади на селі, виконали свої завдання і їх діяльність вступала в протиріччя з діяльністю сільських рад. Прийнятий ВУЦВК і Раднаркомом УСРР 16 листопада 1925 року декрет „Про комітети незаможних селян УСРР” створював правову основу для перетворення комнезамів на добровільні громадські організації. „Робітничо-селянський уряд, - наголошувалося в декреті, - вважає, що настав момент зовсім звільнити комітети незаможних селян від адміністративної роботи та безпосереднього виконання державних функцій, перетворивши комітети незаможних селян у добровільні громадські організації захисту інтересів сільської бідноти.”²⁷

Важливе місце в активізації діяльності місцевих рад відводилося органам партійно-державного контролю – РСІ. Згідно з Положенням, затвердженим ВУЦВК 29 серпня 1923 року, при всіх окружних виконавчих комітетах Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів створювалися окружні відділення РСІ. Органи РСІ здійснювали контроль за роботою місцевих органів Радянської влади, вивчали правильність здійснення політики партії щодо Рад, вносили конкретні пропозиції щодо поліпшення їх роботи. Особливе місце в роботі місцевих органів контролю займала перевірка виконання директив партії щодо радянського будівництва на селі. Ставилося завдання забезпечити чистоту сільських Рад від куркульських елементів, подолати занедбаність звітності та невміле адміністрування, активізувати колгоспно-радгоспне будівництво.²⁸ Робота, проведена органами контролю, сприяла усуненню виявлених недоліків, вирішенню корінних проблем перебудови сільського господарства на „соціалістичних” засадах.

Політика „оживлення” діяльності Рад обумовлювала зміни в правовому становищі місцевих органів державної влади та з’їздів Рад. Це знайшло своє законодавче закріплення в затверджених ВУЦВК в 1925 році Положенні про окружні з’їзди Рад і окружні виконавчі комітети, Положенні про районні з’їзди Рад і районні виконавчі комітети, Положенні про сільські Ради, Положенні про міські і селищні Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Перелічені акти визначали права й обов’язки всіх місцевих органів державної влади, закріпили більшовицьке бачення радянської демократії.

Одним з найважливіших засобів „оживлення” Рад стало „правове забезпечення” виборчих прав громадян. 10 вересня 1924 року ВУЦВК і Рад нарком УСРР затвердили Положення про виборчі

права громадян та порядок проведення виборів,²⁹ в якому було приведено вичерпний перелік осіб, що користуються виборчими правами, й осіб, позбавлених таких прав. У листопаді 1925 року ВУЦВК і Рад нарком УСРР ухвалили нове Положення про виборчі права громадян, де узагальнювався вже набутий досвід, були зроблені деякі уточнення. Але і після цього коло осіб, позбавлених виборчих прав, залишалося значним. Вибори були нерівними, багатоступеневими, з відкритим голосуванням. Взагалі можна стверджувати, що виборів фактично не було. Кандидати, висунуті більшовицьким центром, завжди одержували більше голосів в умовах відкритого голосування. А тому Ради, хоч і вважалися повновладними органами, працювали ж під постійним контролем і наглядом партійних органів.

Отже, політика „пожвавлення” Рад, незважаючи на деяке позитивне значення, в цілому відбивала прагнення партійних структур посилити свій вплив на місцеві органи влади, зробити їх слухняним знаряддям в здійсненні власних комуністичних експериментів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Володимирський М.Ф. Організація радянської влади на місцях. – К., 1920; Власенко С.М. Міські ради на Україні. – Харків, 1927; Буценко А.И. К вопросу о районировании Украины. – Харьков, 1925; Мануїльський Д.З. Порадник волосного організатора радянської влади. – Харків, 1920; 2. Бабій Б.М. Українська радянська держава (1921-1925 рр.). – К., 1961; Гонтар А.В. Городские Советы Украины: история становления и развития. – Київ–Одеса, 1990; Олейник Н.Н. Деятельность коммунистической партии по укреплению Советов (1921-1925). – Харьков, 1989; Стоян Ф.К. Советское строительство в Украинской ССР (1921-1925 гг.). – Автореф. дисс... д-ра ист. наук. – К., 1965; Шарапа В.Ф. Сельские Советы Украины в восстановительный период (1921-1925 гг.). – Автореф. дисс. канд. ист. наук. – Днепропетровск, 1969; 3. Кульчицький С.В. Україна в добу нової економічної політики (1921-1928). – К., 1995; Його ж. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996; 4. Григорчук П.С., Мельничук О.А. Комнезами на Поділлі (1920-1933 рр.). – Вінниця, 2001; Мельничук О.А. Боротьба за владу у подільському селі// Матеріали Х Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 2000; Зінко Ю.А., Кузьмінець Н.П. Роль з'їздів Рад у системі місцевих органів влади на Поділлі на початку 20-х рр. XX ст.// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія, Вип. V. – Вінниця, 2003; Григорчук П.С. Сільські Ради національних меншин в Україні в 20-ті рр. XX ст.// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія, Вип. IX. – Вінниця, 2005; 5. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р-925. – Оп. 8. – Спр. 5. – Арк. 14, 18, 30; 6. ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 408. – Арк. 1-3; 7. В.І. Ленін. Повне зібрання творів. Т. 44. – С. 75; 8. Сборник постановлений и распоряжений ВУЦИК У созыва. Вып. 1. – Харьков, 1921. – С.32; 9. ЦДАВО України. – Ф.5. – Оп. 1. – Спр. 98. – Арк. 78-79; 10. ДАВО. – Ф. Р-925. – Оп.5. – Спр. 62. – Арк.36; 11. ДАВО. –Ф.1. – Оп.1. – Спр.429. – Арк.219; 12. ДАВО.- Ф. Р-925. – Оп.5. – Спр.62. – Арк.35; 13. ДАВО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.429. – Арк.204; 14. ДАВО. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.429. – Арк.218; 15. Отчет Подольского губисполкома за 1923 год. – Винница, 1923. – С.5; 16. Збірник узаконень УСРР. – 1925. - №29-30. – С.435; 17. Збірник узаконень УСРР. – 1925. - №29-30. – С. 445-446; 18. ДАВО. – Ф. Р-925. – Оп.2. – Спр.382. – Арк.21; 19. ДАВО. – Ф. Р-925. – Оп.2. – Спр.382. – Арк.23; 20. Итоги работы национальных меньшинств на Украине. К 10-й годовщине Октябрьской революции: По материалам Центральной Комиссии национальных меньшинств при ВУЦИК. – Харьков, 1927. – С.97; 21. Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. – Хмельницький, 1999. – С.54-61; 22. Національні меншини в Україні. 1920-1930-ті рр. (Атлас). – К., 1996. – С. 54-61; 23. Нестеренко В.А. Росіяни Поділля в період коренізації (20-і роки XX ст.). – Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету: Історичні науки. Т.4(6). – Коломия, 2000. – С. 208; 24. Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. – Хмельницький, 1999. – С. 331; 25. Закон про комітети незможних селян. 27 травня 1922 р. – Вінниця, 1922. – С. 3-16; 26. Григорчук П.С., Мельничук О.А. Комнезами на Поділлі (1920-1933 рр.). – Вінниця, 2001. – С. 12-48; 27. Збірник узаконень УСРР. – 1925. - №96. – С.527; 28. ДАВО. – Ф. Р-991. – Оп. 1. – Спр. 136. – Арк. 46-49; 29. Збірник узаконень УСРР. – 1924. - №34. – С. 235.

І.В. Мазур

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ГУБЕРНСЬКИХ МІСТАХ УКРАЇНИ В 1920-1929 РР.

Перша половина XX століття в багатьох країнах Європи характеризувалась високими темпами урбанізації, пов'язаними насамперед з індустріальним розвитком. Небачена в історії швидкість зростання міст вражала уяву, невеличкі провінційні містечка перетворювались на промислові гіганти.

В Україні ці процеси співпали з нечуваним за масштабами експериментом, в якому взяла участь більша частина українців – побудовою соціалізму “в одній окремо взятій країні”. Цей збіг мав серйозні наслідки, і певною мірою, полегшив комуністичній владі її завдання, що полягали в